

Remissvar Gävle kommuns kretsloppsplan 2021-03-15 från Omställning Gävle

En genomarbetad kretsloppsplan är vad ansvariga inom Gästrike Återvinnare presenterar för oss i sin remiss. Att planen döpts till kretsloppsplan och inte avfallsplan tycker vi i Omställning Gävle är mycket positivt och visar på insikt! Planen är ambitiös, översiktlig och lättläst. Samtidigt innebär det också att planen måste ta höjd för titeln, den får inte reduceras till hur vi tar hand om det avfall vi skapar. Nyckelorden blir då samarbete över områdesgränser samt att man lyfter fram de konflikter som finns mellan t.ex. konsumtion och hållbarhet.

Om klimat och miljöperspektivet är ledorden i kretsloppsplanen behöver de perspektiven signaleras tydligare gentemot våra beslutsfattare. Vi ser exempel idag på hur förvaltningars kunskapsbaserade reaktioner inte faller i god jord när de når beslutsfattande politisk nivå. Politikernas önskan om att göra Näringsen i Gävle till en unik hållbar stadsdel rimmar inte med riskerna att bygga på en gammal deponi och närheten till Gävles grundvattentäkt. På liknande sätt vill Sandviken bygga skola och idrottsanläggningar på en gammal deponi i Norrsätra. Byggprojekten kring Microsofts etablering i Stackbo, transformatorstationers placering, vindkraftsparker som ska försörja anläggningen etc. visar tydligt problemen med att kombinera ett hållbart byggande med en politisk längtan efter stora projekt och jakten på fler arbetstillfällen.

Att Gästrike Återvinnare med en kretsloppsplan skulle kunna ”styra” politiken i Gävleborg är inte troligt eller rimligt. Men ska planen ta höjd måste det finnas tydliga kriterier och någon form av prioritering. Systemet i inspirationsbanken med rött, gult och grönt riskerar att det arbetet som är för påfrestande för organisationen blir skjutet på framtiden, den framtid vi måste värna. Detta trots att åtgärderna också skulle kunna leda till en omställning. Det gäller då att skriva fram förslagen så att de sätter press på politiken, eftersom de stora tagen kräver politiska beslut. I en plan kan detta åstadkommas genom val av formuleringar och presentation av detsamma.

Genomgående är bildmaterialet välgjort, men utnyttjas inte helt. Illustrativa bilder på barn kan uppfattas som lätt förledande, det är ju inte barnen som bär ansvaret. Under nyckel 2 ”Tydligt ansvar...” skulle det t.ex. passa bra med en bild från ett fullmäktigesammanträde. Se över bildmaterialet och tänk utifrån Nyckel 1, 4 och 7.

Högskolan i Gävle har stor kompetens inom miljö- och hållbarhetsfrågor, den känns som ett naturligt bollplank i regionala miljöfrågor och i framarbetande av nya planer. Vi kan se att ni refererar till modern miljöpsykologiforskning i Kretsloppsplanen med formuleringar om att ändra beteendet före attityden, påverka normerna, att det ska för innevånaren vara ”lätt att göra rätt”. Det är jättebra!

Miljöforum Gävleborg pekas ut som en möjlig samarbetspartner för regional samverkan. Vikten av samarbete kan inte nog betonas och ett samarbete via Miljöforum Gävleborg borde skrivas fram tydligare, gärna i form av ett uppdrag till respektive part.

Som skrivs i planen är det viktigt att få samhälle och medborgare engagerade om en kretsloppsplan skall bli verklighet och här räcker inte information. Ett medborgarråd skulle kunna vara ett levande verktyg för att utvärdera åtgärderna. Deltagarna i medborgarrådet skulle då få utbildning angående relevanta frågor som kretslopp, material, klimat osv. Medborgarrådet skulle också kunna användas för

uppföljning, där även media bör involveras. På så vis skulle invånarna i Gästrikland bli direkt engagerade och politikerna skulle få en acceptans och ett stöd för nödvändiga åtgärder.

Vi i Omställning Gävle bidrar gärna med kunskap och samverkan inom kretsloppsplanen, detsamma borde gälla andra organisationer som skulle kunna bidra. Detta kan förtydligas under mål 7 Ökad kunskap och förståelse. Omställning Gävle kan vara med i offentliga sammanhang, på mässor, informera på stan, berätta vad det kostar kommunen att städa bort tuggummin från marken varje år och uppmuntra till att förebygga nedskräpning. Ett annat förslag är att vara med och knacka dörr och prata med invånare för att lyssna av deras läge idag och svara på frågor de vill ha tips om gällande konsumtion och återvinning och dela ut inspirerande blad om Kretsloppsplanen. Att engagera föreningslivet i kommunikation av kretsloppsplanen ger en ytterligare möjlighet att få acceptans och förankring för den nödvändiga omställningen.

Kretsloppsplanen berör ju mer än kommunernas ansvar och verksamhet. Det är avgörande för utveckling och genomförande av planen att även det lokala näringslivet och privata företag engageras och fås att följa planen. Här är kommunens rådighet och möjligheter att styra avgörande. Vid *upphandling* så är då tydliga mål önskvärt. Upphandling är ett starkt styrmedel som har stor påverkan i hållbarhetsfrågor. I kretsloppsplanen skrivs att man skall eftersträva "maximal nytta" vad gäller verksamhetsnytta, ekonomisk nytta och hållbarhetsnytta. I en kretsloppsplan bör hållbarhetsnyttan ställas över den ekonomiska nyttan.

Omställning Gävle anser att alla skattefinansierade verksamheter, även de vinstdrivna skattefinansierade företagen inom skola, hemtjänst, äldreboenden, ska följa kretsloppsplanen och att planen ska vara en del av kraven vid upphandlingar. Formuleringar om att man i upphandling ska prioritera ekologi och samhällelig utveckling före lägsta anbud bör ingå.

Mål

Vi skulle önska skärpning kring två av målen: *Förebygga resursslöseri* kan vara *Minska resursanvändning* och *Minska gifter i kretsloppet* kan vara *Eliminera gifter i kretsloppet*.

Förebygga resursslöseri

Förebygga matsvinn och livsmedelsvinn

Bra med mål om 15 % minskat matsvinn i kommunerna! Matsvinnet är ett stort problem både ekologiskt och ekonomiskt och står idag för 1/10 av utsläppen av växthusgaser samt kostar i Sverige ca 30–40 miljarder per år.

Matsvinnsvågen i Ockelbo var ett exempel på hur man direkt kan belysa och informera om individens matsvinn. Det är dock en åtgärd längst ut i ledet. Att laga maten på plats av kunnig personal ger större förståelse för var maten kommer ifrån, det ger större möjligheter att använda lokala råvaror, vilket minskar transporter. Matsvinnet minskar också när kockar har möjlighet att justera tillagning efter dagens mer korrekta antal personer och har möjligheter att ta hand om mat som aldrig lämnar köket. Har man lokala kök kan även personalen laga mat av rester.

Matförpackningar och matportioner borde märkas med sina klimatavtryck och svinnet borde bokföras även i fråga om klimatpåverkan.

Välj klimatsmarta alternativa proteinkällor, för dialoger med personal i kök och barngrupp. Varför vägs maten och vad är viktigt att tänka på? Inspirera!

Svårt att i förskolan servera lite och hämta mer vid flera tillfällen, personalresurser och tid räcker inte till. De minsta barnen äter mer kinkigt och det viktigaste är att de får i sig mat. Därför borde mer personal anställas inom förskola och kost som kan servera mer vid behov samt ta hand om mat som blir kvar i köket, antingen som mat vid annat tillfälle eller av andra. Så länge livsmedel har kvalitet som mat så ska det hanteras som mat. Jämför med byggnadsmaterial, tas det ut klinker och brädor så är det ett byggnadsmaterial och kan användas, det ska inte deponeras eller bli nytt material. Önskvärt är i stället att mängden personal ökar för att hantera mat vid förskolorna.

Angående redistribution av funktionellt livsmedelssvinn, kan kommunen påverka eller inspirera för att få även restauranger och livsmedelsaffärer att även de återdistribuera sina överblivna livsmedel? Kan kommunen även arbeta för att få fler verksamheter likt Matakuten samt för att få de verksamheterna hållbarare, via tex socialt företagande eller andra lösningar?

Plast/minska engångsartiklar

Målen borde gälla alla engångsartiklar, inte bara plats. Målet borde också vara att eliminera bruket av engångsartiklar i kommunen, inte att minska. Hur säkerställer man att verksamheter inte benämner onödiga produkter som nödvändiga? Undantaget verksamheter där engångsartiklar krävs, tex vård och omsorg.

Vad gäller plastgranulat från konstgräsplaner så borde åtgärdsplanerna här vara skarpa. Mikroplaster från granulatet får inte nå vårt ytvatten eller avloppssystem och konstgräsplaner, inkluderat all sådan markbeläggning för lek och idrott, som inte fungerar på önskvärt sätt bör avvecklas och förhindras.

Bygg- och rivningsavfall/förebygga och återanvända byggavfall

Begär återvinningsdeklarationer vid uppförande av nya byggnader. Några mål som en medverkande i remissarbetet varit med om att diskutera tidigare är:

Resurshushållning med interiörmaterial	Mål: Max 1,2 livslängdsbaserad utbytesgrad av ytskikt, sanitetsporlin, vitvaror etc. i lägenheter.
Avfall i byggprocessen	Mål: %-sats total eller för olika fraktioner

Finns närmare beskrivning av detta.

Byggnader byggs kontinuerligt om under hela sin livstid för att möta nya önskemål och krav. Mycket kasseras i onödan och design för återvinning kan minska resursslöseriet.

Det finns mängder av förebilder för återbruk av byggmaterial, tex byggigen.se, återbygg.se. m.fl. Om inga privata initiativ finns på plats borde kommunen starta en central för återvinning av byggmaterial. Det vore även ett bra sysselsättningsprojekt liksom ett växthus för att lära ut kretslopp och lokal odling. Denna återbrukscentral kunde även få utnyttjas av medborgarna.

Ett exempel då kommunen hade kunnat (och fortfarande kan) reagera annorlunda är angående gamla byggnader som förfallit. Dessa bör i första hand om möjligt säljas till köpare för flytt från kommunens

mark. I andra hand skulle planerad rivning med återbruk- och återvinningskrav ske. Skulle byggnaderna bli sålda och flyttade skulle detta även vara ett plus i ekonomin i stället för ett minus som en rivning blir. Exempel just nu är Sofiedals herrgård.

Tillsyn så att alla följer lagkrav på källsortering.

Kan kommunens handläggare reglera i planbestämmelser i detaljplaner vilka material som rekommenderas att användas i byggnationer? Detta för att fasa ut klimatsmarta material som betong och cement samt öka möjligheterna för återvinning när huset ska rivas. Kan man även förebygga problematisk byggnadskultur i detaljplaner?

Kan samma tankar även föras över på processen för bygglov hos privatpersoner? Kommunen rekommenderar i bygglovsvaret de material eller tekniker som är återvinnings- och klimatsmartast.

Hushållsavfall

Bra att det ska minska men hur förebyggs uppkomst? Lösvikt, egna förpackningar (retur) vid snabbmat och andra konsumtionsvaror? Många har börjat handla matkassar online under Coronapandemin, man kan tro att det kommer fortsätta vara populärt även efter. Hur kan vi förebygga att de kassarna behövs? Arbeta för ett pantsystem med flergångskassar eller plastbackar?

Minska gifter i kretsloppet

Farligt avfall

Farligt avfall är också gammalt smink, parfymer, nagellack där produkter finns kvar i förpackningen och ska lämnas in på ÅVC. Samhället och återvinningslösningar ska utformas så att invånare inte behöver bil för att följa kretsloppsplanen och nå miljömål. En buss som åker runt och samlar in farligt avfall fanns tidigare och bör återinföras till varje stadsdel. Det ger möjlighet att informera inför ankomst och väl på plats diskutera kretslopps lösningar med invånare. Samla in nagellack, färger, lösningsmedel m.m, dvs de små farliga avfallen som annars lätt hamnar i brännbara sopor.

Återanvända

Återanvända grovsopor

Det borde finnas bättre möjligheter att återanvända grovsopor. På återvinningscentraler ser man tex drivor av kasserade vitvaror, varav säkert en stor del är funktionsdugliga och skulle kunna återanvändas tex i fritidshus. Alla vill inte heller ha nya produkter fullproppade med elektronisk styrning och svåra manualer. Även plats för återbruk av avfall från företag, tex rörmokare, tapetserare, takläggare. Måste inte vara på återvinningscentralen, kan kopplas ihop med återvinning/återbruk av byggavfall.

Möbelpoolen i Gävle är ett föredöme som kan omnämnas. Kanske kunde den öppnas även för allmänheten?

Ta inspiration från ReTuna i Eskilstuna där det startas en återbruksgalleria med reparations/återbruksverkstad i samband med en återvinningscentral. Återvinningscentralen tar emot hela saker och delar ut de till ett antal anslutna företag. Även IKEA har en reparations/återvinningsverkstad där, de tar hand om gamla IKEA-produkter och renoverar upp.

Utbildning av personal eller andra rutiner hos personalen på Återvinningscentraler önskas också, flertalet i gruppen har upplevt oklarheter och flertalet olika svar när man efterfrågar var avfall ska

slängas. Kanske ha en ansvarig person per skift som tar de besluten och alla måste rådfråga vid svåra avfallstyper? Det är väldigt svårt som privatperson att veta vart vissa saker ska slängas och man vill gärna göra rätt. Detta kan öka återanvändningen om saker som inte behöver kasseras istället hamnar vid second hand.

Återvinna

Återvinna matavfall

Bra och ambitiöst mål att 70% av allt matavfall som uppkommer i Gävleborgs län ska komposteras/rötas, mot för nationella målnivån 50%. Hur ser man på konflikten mellan minskat matsvinn och åtaganden om biogasproduktion. Det är viktigt att kommunen inte gör sig beroende av att det finns stora avfallsmängder tillgängliga. Det gäller även fjärrvärmen.

Så klart ska det totala målet (vikt/år*person) tydligt framgå från år till år och när matsvinn ska vara (nära) noll. Vi får inte främja eller acceptera matsvinn för att det kan nyttjas till biogas. Biogas är förstås en viktig energibärare, och förstås optimal när det finns organiskt restavfall. Samhället behöver leta efter organiskt avfall som uppkommer och kanske läggs på sämre ställen, t.ex. avslagna växter (lupiner) i vägkanter, förstås djurgödsel, och förstört och skadat spannmål och djurfoder, förutsatt att transporter kan lösas med klimatnetto som ger minskat utsläpp totalt.

Återvinna förpackningar och tidningar

Kommunen bör arbeta för fler förpackningsfria varor och butiker, kanske även här socialt företagande? När tidningarna flyttas till digitala lösningar, finns det inte risk att målet på 25% nås utan att göra någon åtgärd? Kan detta mål skärpas?

Även förpackningsinsamling bör finnas nära invånare så de kan gå dit, som till en busshållplats tex inom 300m. Det behövs fler återvinningsstationer i Gävle. Man skall inte behöva ha bil för att lämna tidningar, glas och batterier.

Plast

Vid upphandlingar bör det efterfrågas en ideal återvunnen plastförpackning, alltså en plastförpackning som är transparent, ett endaste plastmaterial (PE eller PP polyeten eller polypropen), återvunnen plast och tillverkad av förnybar råvara.

Slam

Det står inget om gifter och mediciner varken i slammet eller i utgående vatten från reningsverket! Vad slänger kommunala verksamheter i avloppet? Skolor, förskolor, sjukvård, bostadsbolag, park och mark?

Mycket angeläget att återvinna näringsämnen i slammet. Hur kan kommunen driva att få fram ett slam som går att återföras till kretsloppet via jordbruket?

Det måste vara enkelt och framförallt tillåtet att genomföra enskilda och småskaliga lösningar för att bättre nyttja fekalier och urin. Personer som väljer dessa lösningar framför kommunala avlopp utifrån ett hållbarhetsintresse är noga med att hantera avföringen vid t.ex. medicinering, och ger användbar giftfri gödsel till våra marker, (ex Compostera, AlnarpClearwaterTechnology) istället för att bladas upp med det allmänna slammet med alla gifter som kommit till reningsverket, som ger en ännu större volym med osäkert innehåll och svår avsättning för. Vi vill ju inte ha gifter på våra odlingsmarker.

Hålla rent och snyggt

Förebygga nedskräpning

Trevliga sopkorgar. Speciella lösningar för cigarettfimpar och tuggummi i staden, det finns beprövade och köpklara lösningar för tuggummitavlor i busskurer och askkoppar för cigarettfimpar där folk får rösta genom att lägga fimp i askkopp för ja eller nej i frågor, på så sätt läggs fimparna där istället för marken! Vi vill inte ha cigarettplastfilter till Gavleån och havet.

Angående event i kommunens regi så bör det även här vara hårdare angående engångsartiklar. Uteslut de helst helt och inte bara plastartiklar. Driv på för lokala, ekologiska livsmedel vid event.

Nycklar till framgång

Jättebra att ökad beteendeinsikt är med som mål, följer aktuell forskning inom psykologi väl. Vanor och normer ändrar attityder.

Se till att den politiska organisationen också tar till sig de 7 nycklarna till framgång. Det borde kanske skrivas ett kapitel av och för den beslutande och resursförmedlande organisationen.

Avfallsslag

Snö

Mindre snöupplag på kvartersmark skall läggas på hårdgjord yta i soligt läge. Låt mer snö smälta på plats. Drift av maskiner för snöröjning och snötransporter ger också stora klimatavtryck som bör uppmärksammas och minimeras.

Läkemedel

Det är skrämmande tomt med framtida planer angående läkemedel. Trots producentansvar bör kommunen ändå planera för framtiden angående läkemedel, åtminstone en utredning eller önskemål om politiskt uppdrag. Läkemedel faller ju in under många kategorier som är kommunens ansvar som farligt avfall, slam, vatten och avlopp. Tydligare information till medborgarna angående vad för problem läkemedel orsakar i vatten och avlopp kan vara en god idé.

Skrotbilar

Problemet med skrotbilar handlar mycket om vad man kan göra utifrån lag och förordning. Här skulle en aktivitet kunna vara att Gävleborgs politiker försöker påverka Sveriges lagstiftande församling så att det blir lättare att hantera frågan.

Producentansvar för returpapper har ändrats till att vara kommunernas ansvar från 2022, beslut togs december 2020. I planen står det att arbetet framåt ska följa utvecklingen kring eventuellt ändrad lagstiftning.

Kretsloppsplanen i ett större sammanhang

På sidan 83 är det en version av den så kallade donutmodellen med de tre dimensionerna, ekologiska, sociala och ekonomiska. Det är mycket bra att den är med och de planetära gränserna inom den

ekologiska dimensionen bör stötts. Ekonomisk tillväxt är med som ett mål men det måste vara underordnat de ekologiska gränserna. Det är omöjligt att stötta ekonomisk tillväxt och stötta den ekologiska dimensionen samtidigt, antingen har man det ekologiska tänkande eller så har man målet med ekonomisk tillväxt. Att ha med vinst som ett mål under ekonomiska dimensionen känns tvetydigt.

Ett av syftena för Kretsloppsplanen är cirkulär ekonomi men det är inte ett mål under den ekonomiska dimensionen. Syftet är: *"Bidra till en cirkulär ekonomi där vi minskar uttaget av nya naturresurser och istället använder material i ett kretslopp."*. Det innebär att Kretslopps- eller cirkulär ekonomi syftar till att *minska nyproduktion av varor och uttag av naturresurser*. Det syftar också till att nyttiggöra restprodukter (downcycling). Bägge syftena strider mot tillväxtideologin.

Naturresurserna kan indelas i förnybara (soldrivna processer) och icke förnybara (tex malm, metaller). Vidare kan de indelas i biotiska (organiska) och icke biotiska (övrigt).

De icke förnybara naturresurserna är viktigare att återvinna än de förnybara och de biotiska som inte räknas till förnybara tex fossilt material, torv etc. är viktigare än de som omsätts snabbare, tex. vegetabilier och kött. Vi tror det är viktigt att prioritera bland åtgärderna om man verkligen vill nå resultat. Sätt till exempel prioritetspoäng på de mätbara målen.

Det hänvisas om och om igen i Kretsloppsplanen till "hållbar utveckling" – miljömässigt, socialt och ekonomiskt. Det är förhållandevis lätt att förstå vad en miljömässig hållbarhet (ofta använder man orden "ekologisk hållbarhet") innebär men vad den sociala och ekonomiska hållbarheten innebär är oklart. Det blir omöjligt att tillfredsställa kommande generationers behov om det innebär ökande materialomsättning i en värld med ändliga naturresurser. Begreppet "hållbar utveckling" är också svårt att förstå därför det handlar om en process (utveckling) inte ett greppbart mål om tex "ett samhälle i balans med naturen och tillgängliga resurser". Hur kan själva processen vara hållbar? (Det sägs att när Brundtland-kommissionen skapade begreppet "hållbar utveckling" så var det en kompromiss mellan rika länder som ville ha "hållbarhet" och fattiga länder som ville ha "utveckling".)

Kanske vore det bra att försöka konkretisera Agenda 2030 "målen" som utgör allmänna och kloka förhoppningar men inte talar om hur det skall gå till, istället för att återkommande använda ordet "hållbarhet" som har blivit ett rätt urvattnat uttryck.

Vi har uppskattat att få läsa den här kretsloppsplanen och ge våra synpunkter på den, Det syns att de som utarbetat kretsloppsplanen lagt mycket tid och omsorg på formuleringar, layout och design. Målet vi alla har är att planen verkligen ska brukas och vi i Omställning Gävle hjälper gärna till där vi kan.

Omställning Gävle

Arbetsgruppen som arbetat med Kretsloppsplansremiss genom kontaktperson Kristina Öhrman, kristina.ohrman@gmail.com, 070-2491959.